

שאלות ותשובות – תפקוד חיילי העורף בשבת

הרב איל קרים

ראשי פרקים

חלק א – עבודת המודיעין

א. "ותור" על טיפול בחלק מהמידע

ב. היחס לעבודת המודיעין בשבת

1. מתכונת מצומצמת

2. עבודה על חומר מודיעיני אישי

3. שינוי

ג. עדכונים מודיעיניים

ד. צידוף "מידע כללי" למידע המועבר

ה. עבודות משרדיות

ו. "שלוות הנפש" של תורן החמ"ל

ז. פקודות אבטחה

ח. "מוקצה" בחמ"ל

חלק ב – מכשירים אלקטרוניים

ט. טלוויזיה ורדיו

י. שימוש במחשב

יא. טלפונים

יב. דלתות חשמליות

חלק ג – משמרות

יג. החלפת משמרת עם חייל חילוני

יד. משמרת – הגעה וחזרה בשבת

טו. יציאה ממשמרת הכרוכה ב"סיכון" חילול שבת

חלק א – עבודת המודיעין

התשובות על שאלות חלק זה ניתנו על ידי הרב איל קרים בדיון עם מספר חיילים וקצינים ששירתו בעיקר בחמ"לים בעלי אופי מחקרי (רובם בחמ"לים הפועלים בעבור מקבלי החלטות ולא בעבור יחידות השטח). הדיון נערך לאחר התייעצותו של הרב בנושאים אלו, עם קצינים בכירים בחמ"ן בעבר ובהווה.

א. "ותור" על טיפול בחלק מהמידע

שאלה:

אני משרת בחמ"ל מחקרי בחיל המודיעין הפועל עשרים וארבע שעות ביממה. הפעילות בו כוללת קבלת ידיעות, טיפול בהן (הכולל: קשר טלפוני לשם הבנת המידע וביורור ענייניו, ובקשות למידע משלים), והפצתן לגורמים הרלוונטיים הניזונים מהחמ"ל שלי (שיחקרו אותו במשך השבוע).

אציין, כי לא כל ידיעה המגיעה אלי הנה בעלת משמעות הדורשת טיפול מיידי. אני הוא הגורם שאמור להבין מה משמעותה של הידיעה וכיצד לטפל בה. האם אני יכול לדחות את הטיפול הראשוני בידיעה, שעל פי הבנתי לא תהיה לה משמעות בשבת, וגם לאחר השבת לא תהיה לה

משמעות התרעתית או בעלת חידוש מיוחד, אף על פי שייתכן שיעשה בה שימוש כלשהו על ידי הגורמים האחראיים לתחומה הספציפי במשך השבוע, ולכן הייתי מטפל בה בצורה מינימלית ביום חול (הפצה ואולי גם בירור עם העוסק בה על משמעותה)? כל הנ"ל מתוך הנחה, כי ללא טיפול מיידי, יש חשש שמידע זה לא יטופל בצורה טובה או יישכח לאחר השבת.

תשובה:

למידע ולמודיעין חשיבות מהותית בתהליכי קבלת החלטות במדינה, הנוגעים לכלל ניהול יחסי החוץ במדינה, והנם בעלי השפעה על הנעשה במדינה בכלל ההיבטים – הביטחון האישי, הכללי, המדיני, הכלכלי וכו'. חשיבות המודיעין והשפעתו אינן ניתנות לכימות – אין ביכולתו של שום דרג להבין ולצפות מה יהיו השלכותיו של מידע כלשהו, גם זה שלעתים נראה כלא רלוונטי ישירות לישראל, או דורש טיפול דחוף. מהירות הבזק שבה עובר היום המידע בעולם, מציבה מול ישראל את הצורך להתמודד, תוך שימוש במודיעין, עם מערכות בינ"ל שונות שאֵתן היא באה במגע.

כדי להמחיש את הנאמר, אציין אירוע שבו עלה כלי שיט שהיו עליו יהודים, על שרטון סמוך לאחד מחופי מדינות ערב הרחוקות. היחידה המופקדת באמ"ן על מדינה זו, אינה יחידה שמתרחשת בה פעילות אינטנסיבית יומם ולילה, כביחידות המופקדות על מדינות ערב הסמוכות למדינת ישראל. למרות זאת, באותה נקודת זמן שבה עלה כלי השיט על השרטון, הופנתה כל תשומת הלב הצבאית והמדינית של ישראל אל מדינה זו, והיחידה המופקדת עליה הפכה ליחידה הרלוונטית היחידה באותן שעות.

הצבא, שנכנס להכנות למבצע חילוץ הספינה, גילה התעניינות באותן שעות קריטיות בדבר אחד – היכן ממוקמות תצפיות האויב הקרובות למקום האירוע, קרי לשרטון. ברגע אחד הפכו ראש היחידה וחייליה למוקד המידע החשוב ביותר בעבור מקבלי ההחלטות בדרג הצבאי והמדיני. בשבוע שקדם לאירוע נקלטה תשדורת על ידי יחידת האזנה, ששתי תצפיות שהיו ממוקמות סמוך לשרטון הועברו – האחת, קילומטר צפונה; והשנייה, קילומטר דרומה, בגלל מחסור בכוח אדם. בשגרה יש למידע על אודות "דילוגן" של התצפיות הללו חשיבות נמוכה מאוד, וייתכן שהוא כלל לא רלוונטי. אולם ברגע זה של אמת, הפך מידע קריטי זה לחשוב, עד כדי כך שבהעדרו מושפעת כל התכנית לחילוץ של הספינה על כל המשתמע מכך.

לאחר שיחה עם קצין בכיר בחיל הובר, כי אסור שמידע לא יטופל. ישנה חובה לדאוג כי כל מידע שמגיע ישובץ במקומו. הברור המתבקש הוא אפוא, מהי רמת הטיפול הנדרשת בשבת, וכיצד לעשותו.

שאלה:

אני משרת ביחידה שמאזינה לאויב ועושה תורנויות גם בשבת, כאשר אני ממוקד בידיעות החשובות על פי דרישות המחקר, וברור לי שלידעות אלו יש להאזין ויש להפיץ אותן מיידית ליחידות

הרלוונטיות. שאלתי היא לגבי ידיעות שלא קיבלתי לגביהן הכוונה מיחידה כלשהי, ובעיני, לא קיים בהן חשש לפיקוח נפש – האם מוטלת עלי חובה להאזין/להמשיך להאזין להן בשבת? והאם יהיה הבדל בין ידיעות שברור שאאזין להן בצורה זהה במוצאי שבת לבין ידיעות שיש חשש שהאזנה להן במוצ"ש תיפגע (מכיוון שלא אאזין להן כלל/אאזין להן בצורה חפוזה יותר, או שהתורן שאחרי יאזין להן והוא לא שמע/מכיר את כל שיחות ההקשר וכד')?

תשובה:

באופן כללי שונה חמ"ל איסופי מחמ"ל מחקר. הדבר מתבטא בזה, שתפקיד גורמי האיסוף לקלוט את המידע באופן חזותי או דרך אמצעי הקשר וכדו', ולהעבירו אל גורמי הפענוח והמחקר. אין תפקידו של התצפיתן או של המאזין לאויב לתת פרשנות למידע שראה או שמע, אלא להעביר את התמונה (שהיא בעבורו בבחינת חומר גלם) לגורמי הפענוח והמחקר – אלו יגזרו את המשמעויות, ויחליטו אם וכיצד להמשיך לטפל במידע.

לדוגמא, כשם שיייתכן שרכב עם ארבע אנטנות המגיע סמוך לגבול, ונצפה על ידי תצפיתן – אינו דבר יוצא דופן בעבורו, בעוד שאת גורמי המחקר עשויה לעניין מאוד מטרת הגעת הרכב, בהבינם שמדובר במפקד בכיר שהגיע לגזרה; כך ייתכן שתשדורת מסוימת שנקלטה ביחידת האזנה אינה חשובה לחייל המאזין, אך משמעותית היא מאוד לגורמים אחרים בחיל המודיעין, ולעתים אף לטווח הזמן המידי.

כאמור, בפועל, לא כל המידע האיסופי מגיע אל יחידות המחקר, ודאי שלא בטווח הזמן המידי. אך אין זה אומר שהמחקר לא יוכל לשנות את דרישותיו למפרע בעקבות מידע כזה או אחר, או בעקבות מסקנות מחודשות. לכן, על האיסוף להמשיך לאסוף בצורה המיטבית כל מידע שיוכל להגיע אליו. (אמנם בהרבה יחידות איסוף ישנו מידע שאינו מטופל כלל על ידן משיקולי תיעדוף, שגם הם נעשים, או לפחות צריכים להיעשות על ידי המחקר, אך כל זאת בגלל מחסור ביכולת 'להשתלט' על כל המידע. כל מידע שאפשרי מבחינת כוח אדם ועבודה לטפל בו מטופל, לכן חובה לטפל בכל מה שאפשר במסגרת האיסוף.)

לסיכום, אף על פי שגם ביחידות האיסוף וגם ביחידות המחקר יש לטפל בכל מידע שמגיע, כיוון שאין לדעת מה יהיו ההתפתחויות בעתיד וכיצד יוכל להועיל מידע זה בהמשך, שונה הוא הטיפול ביחידות המחקר מהטיפול ביחידות האיסוף בכך, שעל יחידות המחקר להעריך מהי רמת הטיפול הנדרשת בשבת, בעוד שיחידות האיסוף צריכות להמשיך לאסוף את כל המידע שניתן להשיג בצורה המקסימלית כביום חול. עם זאת, לגבי אופי העבודה (הדפסת חומר חשוב, עבודה על המחשב מול כתיבה בעט-שבת וכד') יש לפעול על פי כללי פיקוח נפש ומלאכה בשבת שיובאו לקמן. מיותר לציין, שבכל מה שאינו קשור לאיסוף עצמו אלא לתנאי הסביבה (שאינם קשורים ישירות לעבודה ואינם מפריעים לה) ולהתנהלות בשעות שבין המשמרות – יש לשמור על כל הלכות שבת בצורה המדוקדקת ביותר.

ב. היחס לעבודת המודיעין בשבת

1. מתכונת מצומצמת

שאלה:

אם כן, מהו היחס בין הפעולות הנעשות בחומר המתקבל ביום חול לבין אלו הנדרשות להיעשות בשבת?

תשובה:

חשוב להבהיר כי לא כל דבר הטעון טיפול ביום חול יטופל אף בשבת. יחידות האיסוף והמחקר שבחיל המודיעין עובדות במתכונת מצומצמת בשבת, כשם שבתי חולים עובדים במתכונת מצומצמת בשבתות ובחגים, כדי לאפשר מנוחה לרופאים ולאחיות ובכך לייעל את המשך הטיפול בחולים, ולכן רמת הפעילות והאינטנסיביות שלהן יורדת. הפעולות הנעשות במודיעין בשבת באות לתת מענה:

א. למידע שחובת הטיפול בו מיידית.

ב. למידע, שאף על פי שאינו בגדר פיקוח נפש (לא ישיר בכל אופן), אך אם לא יטופל מייד בצורה בסיסית לפחות – יאבד, או שיהיה קשה מאוד לטפל בו לאחר זמן.

כאשר דחיית הטיפול במידע תגרום לאובדנו, או לחוסר יכולת לטפל בו בהמשך בשל אי הטיפול בשבת – מותר לעשות כל מה שנדרש.

מתכונת מצומצמת פירושה, אי טיפול מעמיק או הפצת מידע (מעבר לזו הבסיסית), שבראיית תורן החמ"ל לא תהיה לו השפעה מיידית; מידע, שישאר בלאו הכי במקומו במאגרים, ויטופל כפי הצורך במשך השבוע בכל מקרה. (למשל, אין להמשיך מחקר והפצת מידע שנעשה בו טיפול רציף במשך השבוע האחרון ושאינו בעל משמעות מיידית). כמו כן, הפצת המידע צריכה להיעשות ברמה המינימלית הנצרכת, ללא תוספות המצורפות למידע ביום חול (ראה להלן פרק ד).

2. עבודה על חומר מודיעיני אישי

שאלה:

האם בזמן שהותי בחמ"ל כאחראי למידע של היחידה בשבת, מותר לי לעבוד גם על החומר האישי שלי במחשב בנוסף, תוך הנחה, כי תיועל עבודת המודיעין שלי אם אעבוד על החומר עכשיו (כאשר הוא 'חם' או כשיש חומר רב ואיני רואה אפשרות אחרת להתגבר עליו)?

תשובה:

אם החומר התרעתי, ואינו סובל דיחוי למוצ"ש – אז ודאי שמותר. אך אם ניתן לדחות את העבודה האישית ולצמצם את חילול השבת לעבודת החמ"ל הנצרכת בלבד – יש לעשות זאת. (בחינה טובה

לרמת חשיבותו של החומר לדעתי, היא השאלה, האם החייל היה מגיע לבסיס במיוחד בשבת בעבור חומר זה, ולא היה מחכה עד יום ראשון? אם היה מחכה, משמע שכיוון שנמצא בתורנות – הוא מנצל אותה לדברים שאינם בכלל פעילותו הנדרשת).

3. שינוי

שאלה:

האם בזמן העבודה הנדרשת בשבת יש לעשות פעולות בשינוי (כגון: להרים את שפופרת הטלפון בשתי ידיים, להקליד על המקלדת עם גב האצבע, או בעזרת חפץ שאינו מוקצה וכד')?

תשובה:

המקור לכך שצריך לשנות בעשייה נלמד במסכת שבת (קכח ע"ב) **מיולדת**, שאף שמחללים שבת לכל צרכיה – יש לעשות פעולות אלו בשינוי עד כמה שהדבר ניתן. לכן, כשהיא צריכה שמן מביאים לה ביד ולא בכלי, ואם זקוקה היא לתוספת שמן, מביאים לה (לדעת רב אשי) בכלי הכרוך בשער, ורק אם אין די בכך, מביאים לה כרגיל בכלי.

הראשונים נחלקו אם גם חולה שיש בו סכנה בכלל השינוי. לדעת הרמב"ן (בספר תורת האדם), נלמד דין חושיב"ס (חולה שיש בו סכנה) מדין יולדת, אלא אם כן יעוכבו צורכי החולה כתוצאה מהעשייה בשינוי. לעומתו, לדעת המגיד משנה אין חושיב"ס בכלל השינוי, משום שכאב היולדת וחבליה הם כדבר הטבעי לה, ואין אחת מאלף מתה מחמת הלידה. לפיכך החמירו לשנות במקום שאפשר. אך לא החמירו בחושיב"ס, מחשש שיתעצלו בהצלתו (עין מגיד משנה הל' שבת ב ב).

השו"ע פסק כדעת המגיד משנה, שכן ביולדת הכריע (סי' של א) ש"בכל מה שיכולים לשנות משנין", בעוד שבחושיב"ס הכריע (סי' שכח ב) ש"מצוה לחלל עליו את השבת", ולא הזכיר שיש לעשות זאת בשינוי. לעומתו, פסק הרמ"א (סי' שכח יב), שאם לא יחול עיכוב בהגשת העזרה, יש לשנות בעשייה גם לחושיב"ס.

מכל מקום, עשייה בשינוי אינה חובה מן התורה, אלא חומרא מדרבנן, וכפי שכתב המגיד משנה הנ"ל. דבר זה נכון לשיטה הסוברת ששבת הותרה מפני פיקוח נפש. אולם אפילו לשיטה הסוברת שהשבת רק דחוויה מפני פיקוח נפש, ייתכן שהלכה כדברי המגיד משנה, שרק ביולדת שייך שינוי ולא בחושיב"ס, כך שזהו ספק ספיקא בטלפון (שלא נדלקות בו נורות-להט) שאסור מדרבנן, ולקולא.

מיותר לציין, שגם לרמ"א כאשר האדם טרוד או כשהזמן בהול, ועשייה בשינוי תביא ל"תקלות" משמעותיות, יש לעשות את כל הפעולות הנדרשות לחושיב"ס ללא שינוי, כמבואר ברמ"א (שם) ובחיי אדם (כלל סח סע' יא).

האמור לעיל נוגע למלאכות דאורייתא הנעשות לצורך חושיב"ס, שלגביהן נחלקו הראשונים אם השבת הותרה (טור סי' שכח, מהר"ם מרוטנבורג, הובא ברא"ש ביומא פ"ח סי' יד ובשו"ת הרא"ש

כלל כו' סי' ה), או שהשבת רק דחוויה מפני פיקוח נפש (רמב"ם הל' שבת ב א; שו"ת רשב"א ח"ד סי' שיז; ח"ז סי' שמג, סי' תרפט – הובא בב"י סי' שכח). **אבל בנוגע לאיסורי דרבנן הנעשים לצורך חושיב"ס, אין צריך כלל לשנות גם כשאפשר, שכן גם הסוברים שהשבת דחוויה, יודו שבנוגע לאיסורי דרבנן השבת הותרה (עיין אבני נזר או"ח סי' קיח).**

לסיכום, כיוון שעבודת המודיעין נחשבת כפעילות ביטחונית שניתן להכלילה בקטגוריה של חושיב"ס, ויותר מזה, כיוון שמדובר בביטחונה של מדינת ישראל לטווח הקצר והארוך גם יחד, ולא רק בשלומו של אדם זה או אחר, נראה שפעולות הכרוכות באיסורי **דרבנן** – כשימוש בטלפונים השונים, הקלדה על גבי מחשב וכו' – אין צורך לעשותן בשינוי, גם כשאפשר. ואפילו אם נדמה את עבודת המודיעין לסכנת איבר, גם אז יש לעשות פעולות הכרוכות באיסור **דרבנן** כפי שעושים אותן ביום חול, כמבואר בשו"ע (סי' שכח יז) ובמשנ"ב (שם ס"ק יז), שהסביר שפסיקת השו"ע היא כדעה השלישית שהביא (שם), שהיא דעת רוב הפוסקים.

אולם מלאכות האסורות מן התורה, כהדלקת מחשב ושליחת מסמך להדפסה – יש לעשותן בשינוי לנוהגים על פי פסקי הרמ"א, אם אינם גורמים לעיכוב ולשיבוש העבודה, ועדיף לעשותן בשינוי גמור, כגון לחיצה על המקש בחפץ שאינו מוקצה (כסיכת הכיפה, כפית, עט). אך לנוהגים על פי פסקי השו"ע אין צורך לשנות כלל בעשייה, גם כשאפשר. מיותר לציין שבשעת אירוע יש להתנהג בחמ"ל כביום חול לכל דבר. (בנוגע לכתיבת ידיעות והודעות בעט רגיל, למשל בזמן שהמחשב אינו פועל בגלל הפסקת חשמל, יבואר לקמן בפרק י סעי' 2.)

ג. עדכונים מודיעיניים

שאלה:

תפקידי כתרון חמ"ל כולל כאמור גם הפצת המידע המסתמן כחשוב לגופים אחרים בחיל ולאנשי צבא ומדינה בכירים. מפקדי המעוניינים להיות מעודכנים בנעשה, דורשים אף הם להיות מעודכנים טלפונית בנעשה ובחומר המופץ מהחמ"ל. חלק גדול מהידע המופץ לגופים עמיתים מצריך, וכך הנוהל, אישור מהגורמים השונים הרלוונטיים, במדרג הפיקוד ובגורמים מקבילים, מעצם היותם אחראים לתחום.

האם נחוץ לעדכן את מפקדי ואת עמיתי לעבודה בכל מידע שהם מבקשים, אף אם הדבר כרוך בטלפונים רבים? מובן שמדובר במקרה שבו אינני רואה צורך לעדכןם במידע מסוים, כיוון שבראיתו, אין בו חשיבות המצריכה הודעה עליו בשבת, וברור לי שיקבלו אותו מייד לאחריה. (כאמור לעיל, אני אמור להבין מספיק טוב מה משמעותו של חומר מסוים, שהרי אני האחראי לחמ"ל בזמן שהותי ואני מתפעל אותו.)

תשובה:

ישנה חשיבות גדולה מאוד לכך שהמפקד הבכיר ידע הכל, מפני שאם אינו בטוח שכל המידע לפניו, אזי קבלת ההחלטות שלו מתערערת (גם בתחומים אחרים), או שדברים אחרים הקשורים למידע (שתורן החמ"ל אין ביכולתו כלל לאבחן) אינם באים על פתרונם. מלבד זאת, גם המידע נשאר מעוקר ללא הניתוח שהוא עושה (וכנ"ל אף לגבי העברת מידע לעמיתים בעבודת המודיעין הבקיאיים בתחומים שבהם תורן החמ"ל אינו בקיא ויוכלו להפיק ממנו תובנות חיוניות. בעבורם, מידע זה עשוי להוות עניין משמעותי). הדברים אמורים גם לגבי מפקדים בדרגי ביניים, שכן הדרגים הבכירים מתעדכנים אצלם כל הזמן. מחסור בידע של המפקדים בדרגי הביניים יוצר חוסר מידע ואמון כלפיהם מצד המפקדים שמעליהם. הדבר פוגע כמובן בכל המערכת. לכן, יש לעדכן כל מידע ובכל רמת תדירות שהמפקד מבקש, אם כי ניתן לשאול אותו מספר פעמים לנחיצות העניין, מפאת הבעייתיות להתקשר סתם בשבת. שאלה כזו עשויה להפחית את הבקשות הסתמיות, אשר גם הן קיימות ולתורן אין דרך לאבחן (ולכן אסור לו לסנן את המידע שאותו הוא מקבל, אלא להפיצו לגורמים הרלוונטיים, כאמור).

ד. צירוף "מידע כללי" למידע המועבר**שאלה:**

מפקדי דורשים כי למידע המועבר אליהם במחשב יצורפו תמונות רלוונטיות וקישורים של מסמכים, שיעזרו להם להבין את הרקע שלו. האם ישנה חובה לעשות זאת גם למידע הנמסר בשבת?

תשובה:

מכיוון שהעבודה נעשית במסגרת מתכונת מצומצמת בשבת, אין צורך להכין ולהעביר דברים שיש בהם משום העשרה של המידע ורקע כללי (אלא אם כן הדבר נדרש במפורש, שאז כנראה הדבר חיוני, כמו בתשובה על השאלה הקודמת), וכך גם הובהר על ידי קצין בכיר בחיל.

שאלה:

אם החייל חושב שבכל זאת הרחבת המידע המועבר, כדלעיל, תוסיף בצורה משמעותית, או אפילו תשנה את הסתכלותם של הנמענים – האם מותר לו להוסיף מידע כללי למידע שאותו הוא מוסר?

תשובה:

מותר לחייל "להגדיל ראש" ולהחמיר בפיקוח נפש של הציבור במקום שבו הדבר נראה לו חיוני (אפילו להוסיף תמונה "מרעישה" שתמקד את עיני הבכירים על מידע מסוים הנראה לתורן כדורש

מהם התייחסות דחופה). במקרה שבו החייל חושב שסביר שה"תוספת" תשנה את יחסם של המפקדים למידע בצורה שהיא הנכונה בעיניו, אזי הוא מחויב לעשות זאת. דומה הדבר למנתח בכיר השווה בשבת בביתו, שמותר לו לנסוע לניתוח דחוף הנערך בבית החולים, אם לדעתו נוכחותו במקום עשויה לתרום באופן משמעותי בשלב קבלת ההחלטות. בדומה לזה, מותר למפקד פלוגה לנסוע בשבת מביתו לצבא, אם נוכחותו במחיצת מפקדי הצוותים שתחת פיקודו תתרום מבחינה מבצעית להכנת הכוח למבצע, בשל ניסיונו המצטבר. זאת אף על פי שאין פקודות הצבא מחייבות אותו להיות נוכח במקום. וכן מותר לקמ"ן גזרה ליזום בשבת פעילות מבצעית שנועדה לאיתור מחבלים מתאבדים, אף אם הצבא בעצמו לא יזם פעילות זו, וחרף העובדה שהפעלת הכוחות כרוכה בעשיית מלאכות האסורות מן התורה.

שאלה:

האם כאשר אני ניגש להפיץ ידיעות או מסמכים, עלי לשנות את שם המפיץ בתוכנת ההפצה כדי שיֵדעו מי הפיץ את הידיעה/המסמך?

תשובה:

כשידיעה מגיעה לנמען, לעתים מעוניין הוא לברר ולשוחח עם מי שהפיצה. כיוון שעליו מוטלת האחריות לידיעה, ולעתים רק המפיץ יודע מה פשרה. גם כאשר מדובר בחמ"ל המאויש על ידי מפיץ אחד וברור לנמענים מאיזה חמ"ל הידיעה הופצה – חשוב שיֵדעו מי המפיץ, מפני שלפעמים רק לאחר זמן מתגלה ערך בידיעה או במסמך, ואם שם המפיץ לא כתוב בתוכם – לא ניתן יהיה למוצאו. (גם אם תיעד זאת המפיץ לאחר שבת במקום אחר – כיוון שאין התייעוד מופיע על גבי הידיעה עצמה – קלושים הסיכויים למצוא את מפיצה).

ה. עבודות משרדיות

שאלה:

עבודת החמ"ל כוללת גם צורך להדפיס חומר למפקדים, על מנת לעדכנם במהירות לכשיבואו. האם הדבר מותר, או שצריך לדרוש מהם שיקראו את החומר מהמחשב שלהם? יצוין, כי לעתים רוצים הם את החומר מודפס מפאת מיומנות לקויה בשימוש במחשב, או מפני רצונם לקחת את החומר אליהם הביתה.

שאלה זאת נשאלת אף לגבי תורן החמ"ל כשלעצמו. לעתים, מגיעה ידיעה מורכבת שכדי להבין את משמעותה יש להתעמק בה. לשם כך, מדפיסים וקוראים אותה מן הכתב. יודגש, כי עבודת המחקר באופן זה אינה מטעמי נוחות בלבד, אלא משפרת בצורה ניכרת את רמת הריכוז לעומת קריאת חומר מצג המחשב, ולעתים אף מאפשרת לגלות דברים נוספים בידיעה, שלא היו נחשפים לולי קריאתם לאחר הדפסה.

תשובה:

בנוסף לנאמר לעיל בסוף פרק ב (שם הדיון נסב על מלאכות דאורייתא, שבמניעתן תיגרם סכנה לחולה), יש להוסיף, שקיים דיון הלכתי בראשונים ובאחרונים בנוגע לפעולות שאין במניעתן סכנה לחולה, אך יש בהן צורך מסוים. למשל, הרמב"ם (הל' מילה ב ד) פסק על פי הגמרא בשבת (קלג ע"ב), שכל זמן שהמוהל לא סיים למול, חוזר הוא גם על ציצין שאינן מעכבים את המילה, ורק אם פירש אינו חוזר על ציצין אלו. מקצת אחרונים קבעו, שלדעת הרמב"ם שבת דחוויה אצל מילה ולא הותרה (עיין רמב"ם הל' שגגות ב ח), ואם כן תמוה כיצד מתיר הרמב"ם לחזור על ציצין שאינן מעכבים את המילה. על כורחנו צריך לומר, שגם מי שסובר שבמילה השבת דחוויה, אם כבר נדרש לדחותה בגלל המילה, ממילא מותר למול כהרגלו ביום חול. בדומה לזה אפשר לומר בנוגע לפיקוח נפש, שגם הסוברים ששבת דחוויה יסכימו, שאם כבר נדחתה השבת לצורך פיקוח נפש – מותר להמשיך בפעולות נוספות שיש בהן צורך, אף על פי שאין במניעתן סכנה. ואף על פי שניתן לחלק בין מילה לפיקוח נפש, מכל מקום העיקרון המנחה דומה. וכפי שיבואר להלן, יש מגדולי הפוסקים שפסקו כך.

כך נראה גם מפסק השו"ע (י"ד סי' רסו יד) ששבת דחוויה לדעתו אצל מילה, ולכן המל הוא יפרע, ולא ימולו שני מוהלים, ובכל זאת פסק בשו"ע (או"ח סימן שלא ב; י"ד סימן רסו ב), שכל זמן שהמוהל לא פירש, חוזר הוא גם על ציצין שאינן מעכבים. מוכח, שגם אם השבת דחוויה בנוגע למילה, כל שהותר לחללה לצורך מילה – הותר להוסיף בחילול שבת גם בפעולות שאין במניעתן פסול במילה, כי פעולות אלו נחשבות חילול שבת אריכתא אחד. לאור זה ניתן לומר, שאם כבר נדחתה השבת לצורך פיקוח נפש – מותר לעשות מלאכות האסורות מן התורה כפי שנעשות בחול, אף אם אין במניעתן סכנה, שהכל נחשב חילול שבת אחד. ושמה יש להעיר בדעת השו"ע כנ"ל בדעת הרמב"ם.

הקביעה הנ"ל אינה מוסכמת על כל הראשונים, כי בנוגע לפיקוח נפש סובר רש"י (הובא בב"י או"ח סי' שכח) שמותר לחלל שבת לצורך חושיב"ס במלאכות דאורייתא דווקא דבדבר שאם לא יעשוהו לו, הוא מסוכן למות. אבל דבר שאף אם לא יעשוהו לו אינו מסוכן למות – אין עושים על ידי ישראל אלא על ידי גוי. וכן דעת רבנו אליעזר המובא בא"ז (ח"ב סי' קח אות ג), שאסר לחמם בשבת מים לרחיצת יולדת, משום שלדעתו רחיצה אינה נחשבת פיקוח נפש.

לעומתו, דעת המאירי ביומא (פד ע"ב) ש"מחממים חמין לחולה בשבת, בין להשקותו, שהוא דבר מועט, בין להברותו, רצונו לומר להרחיצו כדי לחזק את איבריו, אף על פי שרחיצה זו של חיזוק אברים אין בה צורך למהירות כל כך, והיה לנו לומר שנמתין לה כדי שלא לחלל בה שבת, שמכל מקום ממהרת היא בחיזוק איבריו ואין משהין לו שום דבר תועלת לגמור רפואת החולי" עד כאן לשונו.

כך גם דעת המגיד משנה (הל' שבת ד יד), שלגבי חושיב"ס מחללים שבת אף בדברים שאין בהימנעות מהם סכנה. אמנם הב"י (סי' שכח) שהביא את דברי המגיד משנה הוכיח מרש"י בשבת (קכט) אחרת, אך בשו"ע (סי' שכח ד) פסק כמגיד משנה, שגם אם אין במקום מומחים עושים לחושיב"ס כל

מה שרגילים לעשות לו בחול. שיטת המגיד משנה מתבארת בפשטות לדעה שהשבת הותרה. אך גם לדעה שהשבת דחוויה נכונים דברי המ"מ, כי יש לומר שחכמים לא רצו לאסור דברים שאין במניעתם סכנה, מחשש שאם יחמירו תיגרם התרשלות בהצלת נפשות.

בדומה לזה כתב הרדב"ז בתשובותיו (ח"ד סי' אלף ור) וזה לשונו: "אבל בדברים שיש בהם קצת צורך, אפשר שאם לא תעשה לו הדברים שיש בהם קצת צורך, יבוא לדברים שיש בהם צורך הרבה, והדבר ידוע שאפילו ספק ספיקא דוחה את השבת. תדע, שהרי שוחטים לחולה בשבת אף על פי שאפשר להאכילו נבילה, דאין בו אלא איסור לאו, משום דלמא ידע שהיא נבילה ויקוץ בה ויסתכן" עד כאן לשונו. משמע, שגם מי שסובר ששבת דחוויה, וכך פוסק הרדב"ז (ח"ד סי' אלף וקלח), מקבל את דברי המגיד משנה.

אולם, מאחר שאנו עוסקים במלאכות האסורות מן התורה, הרי זהו ספק דאורייתא ויש להחמיר לעשותן על ידי גוי או בשינוי, כפי שנפסק בביאור הלכה (סי' שכח ד); אלא שאם הדבר אינו ניתן – מי שעושה מלאכות אלו על ידי יהודי או שלא בשינוי לא הפסיד, משום שלדעה הסוברת ששבת הותרה, אין בזה איסור דאורייתא, ולדעה הסוברת ששבת רק דחוויה, יש להקל בזה על פי המגיד משנה. אמנם בדברים שיש בהם צורך גדול לחולה, ולא רק צורך מסוים, מותר לכולי עלמא לעשות על ידי ישראל כפי שפסק שעה"צ (שם אות יא), וודאי שגם אין צורך בשינוי.

לסיכום, מקובל בין הפוסקים שהדפסת מסמך אסורה מן התורה, אולם במקרים המפורטים בשאלה, יש צורך אמתי בהדפסה (חשש שמידע מסוים לא יתגלה בזמן או בכלל). הוא הדין לגבי הדפסה למפקדים, מכיוון שגם הם צריכים את החומר המודפס מהטעמים שהוזכרו בשאלה. לכן, מעיקר הדין מותר להדפיס מסמך בשבת לצרכים הנ"ל, אך ראוי לעשות זאת בשינוי לאור הנאמר לעיל, היות שהדבר אינו גורם לשיבושים ולעיכובים בעבודה, וכפי שכבר נאמר (פרק ב סע' 3), עדיף בשינוי גמור על ידי לחיצה על המקש בחפץ שאינו מוקצה.

ברם, ניתן לשאול את המפקדים, האם הדבר באמת הכרחי. (האם בכוונתם להגיע בשבת ליחידה, ואם כן – האם יהיה אפשר להדפיס להם את החומר רק אם לא יצליחו לקבלו בצורה טובה באמצעות המחשב.)

שאלה:

כדי להתעמק בידיעה, נוהגים לסמן את המילים החשובות (שלפעמים מקודדות), כמו גם לסמן התחלה וסוף של דברים, למה כל דבר מתקשר וכד'. האם מותר לסמן בטוש זוהר את המידע הנדרש כדי לפענח את הידיעה, שאולי משמעותה תהיה מיידית לשבת?

תשובה:

אם יש צורך לכתוב על הידיעה אפשר להשתמש ב"עט-שבת". אמנם הוא נמחק לאחר מספר שעות, אך זה מספיק בעבור ניתוח הנדרש רק למסקנות. במקום למרקר, אפשר לסמן בקו את המילים או את האותיות החשובות. מכיוון שלאחר יישום הצעות אלו אין כאן צורך גדול – אין להתיר סימון בטוש זוהר על גבי הידיעה, שהוא אסור מדאורייתא משום צובע.

שאלה:

כדי לארגן את הידיעות המודפסות לתורן החמ"ל או למפקדיו נוהגים להדקן. אם הן לא תהודקנה, כתוצאה ממספר הדפים הרב, עלול להיווצר בלבול ביניהם ולא יתאפשר לקוראם כסדרם. האם הדבר מותר בשבת?

תשובה:

הידוק אסור בשבת משום תופר. מכיוון שאפשר להשתמש ב'קליפסים' (סיכות מהדק) כדי למנוע את הבלבול בין הדפים, אין בהידוק סיכות צורך אמת, ואין להתיר (כנ"ל) להשתמש במהדק סיכות בשבת.

1. "שלוות הנפש" של תורן החמ"ל**שאלה:**

האם יש היתר לעשות פעולות האסורות בשבת שיגרמו לחייל לשמור על שלוות נפשו, כגון סיום כתיבת הגהת עבודה בתחום מודיעיני מסוים (אף על פי שאין לכך צורך בשבת מכיוון שייקח עוד זמן רב עד שעבודה זו תראה אור), אך סיום הגהתה ייתן לו "ראש נקי" שיאפשר לו למלא את תפקידו בצורה טובה יותר?

תשובה:

כל מה שהותר לעיל אינו נועד לשמור על שלוות הנפש של תורן החמ"ל, אלא לדאוג לכך שמידע מסוים או פעולה מסוימת לא יישכחו. אין היתר בשבת לשלוות נפש כללית, שהרי אינה קשורה למידע בעל השלכות מוגדרות של פיקוח נפש.

ז. פקודות אבטחה**שאלה:**

ביחידה ישנן הרבה פקודות אבטחה כפולה כדי לאבטח את המידע בצורה מיטבית. למשל, נעילת הדלת וגם את מסך המחשב בעת היציאה מן החדר. מטרת הכפילות היא לכסות על "חורים באבטחה" בעת היעדרות החיילים מחשש לחשיפת המידע לזרים (פועלים או חיילים לא רלוונטיים). כאשר נועלים את הדלת – האם אפשר לוותר על נעילת המסך בשבת? כמו כן, מה הדין בנעילת שתי דלתות שהמעבר דרך אחת מהן כרוך, קרוב לוודאי, בחילול שבת? האם צריך להשאיר אותה פתוחה ולדאוג תמיד שהדלת השנייה תהיה נעולה כל השבת?

תשובה:

קשה לענות על שאלה כזאת בצורה פרטית, לאור העובדה כי פקודות אלו ניתנות בצורה כללית. אם המערכת קובעת בצורה כללית שפקודות האבטחה הכפולה נחוצות, ואינה יכולה להתיר נעילה במקום אחד, אין אפשרות להתיר זאת. כמו כן, לעתים הכפילות באבטחה לא נעשית בשל היווצרות "חורים" כתוצאה מהיעדרות החיילים, אלא מחשש לפריצת מעגלי האבטחה מצד גורמים עוינים. לכן, במקרה זה כל מערכת אבטחה צריכה להידון לגופה עם אחראי האבטחה ביחידה.

שאלה:

האם יש לקצר בבחירת הסיסמא, כך שכאשר איאלץ לפתוח את המחשב בשבת, אצמצם את ההקלדה למינימום תווים ובכך אצמצם את חילול השבת?

תשובה:

כאשר הצורך לחלל שבת לצורך ביטחוני שקיים ממילא (כשלא האדם גרם להיווצרות המצב של פיקוח נפש) ובאפשרות האדם להקטין או למנוע את הצורך בחילול שבת על ידי נקיטת פעולות שונות במהלך השבוע – חובה עליו לעשות זאת. דין זה מבואר בשו"ת חתם סופר (יו"ד סוף סי' שלח סוד"ה 'זמה שכתב') שכתב בנוגע ליולדת, חולה ומילה, שאנו מצווים להכין בערב שבת כל מה שנחוק, כדי שלא נצטרך לחילול שבת. ובמשנ"ב (סי' רמח ס"ק כה) מבואר בשם הריב"ש והמג"א, שהדבר אמור גם ביחס לאיסורי דרבנן בכל מקום שאין טורח רב בדבר.

לאור זאת, לכאורה יש לבחור בסיסמא קצרה אם אין חשש אמתי לביטחון המידע, היות שגם סיסמא בעלת שניים או שלושה תווים (שאינה כוללת מספרים בלבד) יוצרת מספר צירופים רב. במקרה שהדבר אינו מעמיד בסיכון שמעל הסביר חומר רגיש ביותר – יש לקצר את הסיסמא, כדי לצמצם בחילול שבת.

גם בשאלה זו לא ניתן לפסוק למעשה בצורה גורפת, מפני שכללי ביטחון המידע בצבא נקבעים על ידי הגורמים המוסמכים, ומשיקוליהם הגדירו את אורך הסיסמא הנדרש ומאפיינים נוספים. לעתים, גם קצינים מנוסים, שאינם מעורים בסוגיית ביטחון המידע, אינם מודעים לסיכונים האמתיים שבחשיפתו ולצורך רמת השמירה עליו. דווקא ביחידות מובילות בחיל יש לא אחת עברות ביטחון מידע חמורות, וזו הוכחה לכך שאיננו מודעים ורגישים די הצורך לרמת הסיכון ולחומרתו. לכן, במקומות שקצין ביטחון המידע של היחידה יתיר לקצר את הסיסמא (מובן שחשוב להדגיש בפניו שמולו עומד צורך אמתי בשמירה על השבת), ניתן וצריך לקצרה. אך במקומות שלא יתיר אסור לעשות כן.

ח. "מוקצה" בחמ"ל

שאלה:

האם הציוד בחמ"ל (עטים, ניירות, מכשירים אלקטרוניים, מפות וכד') הנו מוקצה בשבת?

תשובה:

ציוד החמ"ל אינו מוקצה בשבת, מפני שמוקצה הוא דבר שאין בו צורך מודע מראש לשבת. לכן, כל ציוד החמ"ל מותר בשימוש. הוא הדין לגבי טלפון נייד בשעה שהחייל בתפקיד, שהרי הטלפון הנייד עמו על מנת שיקראו לו כאשר הדבר נצרך (עיין שו"ת קשרי מלחמה ח"ד סי' טז).

חלק ב – מכשירים אלקטרוניים

ט. טלוויזיה ורדיו

שאלה:

האם מותר להדליק טלוויזיה בשבת בכדי להתעדכן בחדשות בעולם (CNN וכד') במקרה שהדבר הכרחי?

תשובה:

הדלקת מכשיר הטלוויזיה כרוכה באיסור דאורייתא, היות שבגוף המכשיר נדלקות נורות-להט עם הדלקתו, ומאחר שאת כל המידע ניתן להשיג גם דרך האינטרנט שפתוח ממילא, ולכל ערוץ טלוויזיה יש אתר אינטרנט (ביחידות שהאינטרנט פעיל בהן) – אין להדליק טלוויזיה בשבת לשם כך. אולם אם מסיבה כלשהי אין האינטרנט מהווה פתרון העונה על הצרכים, יש להשאיר טלוויזיה דלוקה מערב שבת, ולהנמיך את עוצמת השידור.

שאלה:

בחמ"ל שאני משרת בו ישנם טלוויזיה ורדיו המשמשים בעיקר להנאת התורנים. מה עלי לעשות כאשר הטלוויזיה או הרדיו דלוקים בשבת בזמן כניסתי לחמ"ל והתמונות והקולות מפריעים לי להתרכז בעבודת החמ"ל? להבדיל, מה עלי לעשות כאשר התמונות והקולות הם של דברי איסור או תועבה? כמו כן, מה הדין אם אני סתם נהנה מהקולות ומהתמונות שבטלוויזיה שלכאורה אסורים משום "מעשה שבת", קרי איסור הנאה מחילול שבת?

תשובה:

בשאלה זו יש לדון בשלוש נקודות:

- א. הנמכת עוצמת המכשיר.
- ב. טלטול כפתור העוצמה.
- ג. הנאה מ"מעשה שבת".

בנוגע לשאלה ה**ראשונה**, מבואר בביצה (כג ע"א) שאסור לכפות כוס מבושם על שיראים של בגדים, להכניס בהם ריח בושם שבכוס, משום שמוליד ריח בשיראים. לעומת זאת, הותר ביר"ט למלול עצי בשמים בין אצבעותיו כדי להוציא ריחם, וכן הותר לקטום ענף בשמים **תלוש** כדי שיהא מקום הקטימה לח ונותן ריח, אף על פי שהעושה כן מוליד ריח. ביישוב הסתירה הבחינה הגמרא בין היכן **שמוליד** ריח בבגד שאסור, ובין היכן שרק **מוסיף** ריח על הקיים שמוותר, שהרי בזה שמולל או קוטם ענף בשמים אינו מוליד דבר חדש, אלא רק מגביר את הריח הקיים. לאור זה מותר לכאורה להנמיך את עוצמת הקול במכשירים אלו עד כמה שניתן, מכיוון שזו ה**נמכת** זרם בלבד ולא ה**ולדת** זרם (ואין הבדל בין הנמכת זרם להגברתו). וכשהדבר נעשה לצורך ריכוז בעבודת החמ"ל, או אף לצורך שמירת צביון השבת, או לצורך הימנעות משמיעת דברי תועבה, יש להתיר. בדומה לזה התירו הפוסקים הגברת זרם, כגון בדיבור אל חירש המרכיב מכשיר שמיעה אף שיש במכשיר מיקרופון הקולט את גלי הקול של המדבר, משום שאין כאן הולדת זרם אלא הגברת זרם (עיין מנחת שלמה סי' ט עמ' עד; שו"ת יביע אומר ח"א אר"ח סי' יט אותיות יח-ט).

בנוגע לשאלה ה**שנייה**, דנו הפוסקים בשאלת טלטול מוקצה כשמזיז רק חלק ממנו – האם נחשב הדבר בכלל טלטול שגזרו חכמים, או רק כשמזיז את כל החפץ המוקצה נחשב שמטלטלו. כן דנו בשאלת טלטול מוקצה כשאינו עוקרו ממקומו, כגון: לחיצה על מתג חשמל שעולה ויורד על צירו אך אין מקומו הגיאוגרפי משתנה; או בנוגע לסיבוב כפתור הרדיו שרק סובב על צירו אך לא נעקר גיאוגרפית ממקומו. נושא זה נקרא בלשון הפוסקים "טלטול במקצת", ולגביו נפסק בשו"ת הר צבי (אר"ח ח"א סי' קצו), שאין טלטול בורג הסובב על צירו נחשב טלטול, משום שאינו מזיז ממקומו. ואף על פי שישנם פוסקים שהחשיבו את מתג החשמל לכלי שמלאכתו לאיסור מכיוון שאינו ראוי לשום שימוש אלא רק להדליק בו (עיין ציץ אליעזר ח"א סי' כ פ"ט), מכל מקום, המקל להנמיך את

עוצמת המכשיר **בשינוי** לצרכים הנ"ל, בוודאי יש לו על מי לסמוך, היות שאם נעשה כלאחר יד אין על זה שם טלטול. [ועיין בפסקי תשובות (סי' רעז א) מה שכתב בשם ספר פסקי תשובה (סי' שג), שם התיר ללחוץ על מתג החשמל בזמן שהזרם מופסק, וכתב שאין לאסור מטעם מוקצה כיוון שאינו זז ממקומו אלא מסתובב במקומו, ואין כאן טלטול אלא רק נגיעה בעלמא שמותרת.] לכל הנ"ל יש להוסיף, שלא אחת משמשים מכשירים אלה לצרכים מבצעיים, ואז אין בהם כלל איסור מוקצה.

בנוגע לשאלה ה**שלישית**, נראה שאין לאסור מצד הנאה מ"מעשה שבת", היות שזוהי הנאה הבאה לו לאדם בעל כורחו (עיין פסחים כה ע"ב), שהרי אינו מתכוון ליהנות. ואף שזה פסיק רישיה (=עשיית פעולה הגוזרת פעולה אחרת בהכרח), שהרי נהנה ממלאכת איסור בשבת, דעת הר"ן במסכת חולין (פרק גיד הנשה) שהתירו בזה, אפילו באופן שהוא פסיק רישיה. ואף על פי שמודה רבי שמעון בפסיק רישיה שאסור – היינו דווקא בעשיית מעשה, אבל באיסורי הנאה לא נאסר אלא כשמתכוון ליהנות, ובאינו מתכוון לא נאסרה הנאה אף שזה פסיק רישיה. לכן, התירו למוכרי כסות כלאיים למכור כדרכם (עיין שבת כט ע"ב), היינו שלובשים את בגד הכלאיים כדי להראותו לקונים ולא חייבים הם להציגו לפניהם על מקל. אמנם התוספות והרא"ש (פסחים כה), אינם מחלקים בין עשיית דבר שהוא פסיק רישיה לבין איסורי הנאה בפסיק רישיה, ובשניהם אוסרים, ולא התירו למוכרי כסות כלאיים אלא רק כשאין פסיק רישיה שייחנה. לפי זה, יש לכאורה לאסור בנדון דנן את ההנאה ממכשירי הרדיו והטלוויזיה. אולם, ניתן לסמוך על מה שכתב בשו"ת הר צבי (או"ח סי' קפה) בנוגע לחילוני שהדליק הסקה מרכזית בבית משותף – שאין הדיירים צריכים לצאת מביתם כדי שלא ליהנות מחום ההסקה בשבת, בפרט כשיש להם צער בדבר, או כשיש חשש שהדבר יגרום להם חולי וכדומה, משום שהמדליק נתכוון רק לעצמו ולא אכפת לו שייחנה גם אדם אחר, וגם אינו יודע אם שכנו נהנה וצריך לזה. ודווקא כשנהנה ממלאכה שנעשתה גם בשבילו, כלומר שהיה ריבוי מלאכה – אז יש לאסור, מה שאין כן כאן, כשהדליק את ההסקה לצורך עצמו ואין כאן ריבוי מלאכה. אבל ראוי לא להתכוון להנאה, גם מצד המדליק וגם מצד הצופים.

לסיכום, כדי לשמור על קדושת השבת וצביונה, וכן כדי להימנע מראיית מראות אסורים ומשמיעת דיבורי תועבה, מותר להנמיך **בשינוי** את עוצמת השידור של מכשירי הרדיו והטלוויזיה ולכסותם בסדין או בשמיכה. אך מאחר שבמכשירים הנ"ל לעתים בוקעת המוזיקה אף לאחר הנמכת עוצמת השידור למינימום, דבר המפריע לריכוז וליכולת הקשב של תורן החמ"ל, הרי שאם ה**עבודה** תיפגע בצורה ניכרת כתוצאה מכך – יש היתר גם לכבותם. אולם, מכיוון שפעולת כיבוי או הנמכת עוצמת השידור של המכשירים עשויה להדליק בגוף המכשירים נורת-להט, שהיא איסור תורה – יכבה או ינמיך בשינוי גמור, על ידי חפץ שאינו מוקצה.

שאלה:

”אוירת הטלוויזיה והרדיו” הדלוקים אינה מתאימה לשבת ופוגמת בקדושת השבת שלי. האם אוכל לבקש מהתורן הנוסף שהטלוויזיה והרדיו לא יהיו דלוקים בעת כניסתי לחמ”ל אף על פי שברור לי שיכבה אותם כשאכנס?

תשובה:

לאור האמור לעיל: שאין איסור בהנמכת עוצמת הרדיו; וגם אין איסור טלטול מוקצה בסיבוב הכפתור או בלחיצה עליו; וגם אין איסור הנאה ממעשה שבת – אסור לבקש מחייל לחלל שבת בגלל כניסתו של התורן הדתי לחמ”ל, אלא לפעול על פי הנאמר לעיל, כדי לשמור על קדושת השבת.

י. שימוש במחשב**שאלות:**

- א. באיזו צורת כתיבה עדיף לכתוב בשבת (עט רגיל, מחשב, עט-שבת)?
- ב. כאשר אין עט-שבת בנמצא, האם יש להעדיף כתיבה במחשב על פני כתיבה על נייר, ומה אם הכתיבה במחשב דורשת פעולות נוספות (הדלקת המחשב, הקשת סיסמא, יציאה וכיבוי)?
- ג. האם יש להעדיף שימוש במקשי קיצור על פני שימוש בעכבר (הזזת העכבר מייצרת אותות חשמליים רבים)?
- ד. האם להעדיף שליחת הודעה במחשב או שימוש בטלפון?
- ה. האם מתן פקודה למחשב להדפסת מסמך נחשב לכתובה מדאורייתא (שעדיף לכו”ע לבצע בשינוי)?

תשובות:

- א. לגבי העדפת כתיבה בעט-שבת על פני מחשב, כבר ביררתי זאת באריכות בספרי קשרי מלחמה (ח”ג סי’ מא). להלן תמצית הדברים:
1. כתיבה בעט-שבת אסורה לרוב הפוסקים מדרבנן, היות שזהו כתב שאינו מתקיים, אך לדעת שו”ת מנחת יצחק (ח”ז סי’ יג-טו), הכתיבה בו אסורה מן התורה.
2. כאשר מדובר במידע חיוני אמתי – אסור לכתבו בעט-שבת, שכן מצוי שישכחו להעביר במוצ”ש את הכתוב בעט-שבת לרישום קבוע והנתונים יאבדו.
3. הכתיבה על גבי מחשב נייד נחשבת לכתובה שאינה מתקיימת. אמנם, לדעת שו”ת שבט הלוי (ח”ו סי’ לז) זוהי כתיבה המתקיימת, אך במחשב שבו המסך מפסיק להאיר, או שמופיע

- בו שומר מסך אם אין האדם משתמש בו למשך זמן מסוים – ייתכן שגם בעל שו"ת שבט הלוי יודה, שהכתיבה נחשבת לאינה מתקיימת, שאסורה מדרבנן.
4. שמירת הנתונים בזיכרון האקראי הזמין של המחשב כרוכה, לדעת רוב הפוסקים, בפתיחה ובסגירה של מעגל חשמלי האסור מדרבנן משום מוליד זרם. אך גם לחזון איש, הסובר שיש איסור בונה – כאשר המחשב הופעל מערב שבת, ספק אם יש איסור בונה לגבי המחשב עצמו.
5. בשמירת נתונים על דיסקט – אינו עובר על איסור כותב מן התורה, אך צריך עיון אם לא עובר בזה על איסור בונה.
6. הפעולות החשמליות הכרוכות בהפעלת מחשב, כגון הקלדה וכד', אסורות לרוב הפוסקים מדרבנן משום מוליד, ואף לחזון איש, כל שהופעל המחשב מערב שבת – ספק אם יש לאסור משום בונה.
- לסיכום**, אסור לכתוב מידע חיוני אמתי בעט-שבת. אך כאשר מדובר בנתונים שאין סכנה באיבודם, מותר לכתבם בעט-שבת וראוי להעדיפו על פני כתיבה במחשב.
- ב. יש להעדיף כתיבה במחשב שאסורה מדרבנן על פני כתיבה על נייר שאסורה מדאורייתא, גם אם הכתיבה במחשב מחייבת פעולות נוספות כהדלקת המחשב, הקשת סיסמא, יציאה וכיבוי. הסיבה לכך היא, שאם אנו נזקקים לשאלה הכמותית של ריבוי הפעולות האסורות, הרי שכל שתי אותיות הנכתבות בכתב יד הן איסור תורה בוודאי, בעוד שבמחשב רק ההדלקה וההדפסה יכולות להיחשב מדאורייתא, וכל השאר מדרבנן (עיין שו"ת קשרי מלחמה ח"ג סי' מא).
- ג. אם נתעלם משיקולי העדפה מבחינת יעילות התוצאה, זמינות, מהירות וכדומה – נראה שמקשי קיצור עדיפים על פני שימוש בעכבר. לעתים גם ניתן לעבור משדה לשדה על ידי מקש טאב. כתב לי בהקשר זה ראש מכון "צומת", הרב ישראל רוזן, שאנו דנים כאן במישור "חיסכון" בפעולות בחינת "הקל הקל תחילה", דהיינו העדפת פעולה שיש בה מספר הפעולות החשמליות המועט ביותר, כיוון שכולן שוות ערך מבחינה הלכתית: הזנת העכבר היא רצף של פעולות OFF-ON בשיטות אופטי/מכני-מגנטי, שכולן "ספירת צעדים" כמו גלגלי שיניים שכל גלגל גורם פעולה אחת. לעומת זאת, לחיצת מקש היא פעולה אחת השקולה כמו הלחיצת שבעכבר, כך "שבכלל מאתים מנה" והעכבר שקול כמו "מקש קיצור" פלוס פעולות רבות (הזזה) שניתן לחסוך אותן – עד כאן דבריו. אולם, מאחר שהשימוש בשני האופנים הנ"ל כרוך רק באיסור דרבנן, שבנוגע להם השבת הותרה ולא רק דחוייה, ובנוסף לכך קיימים שיקולי העדפה שנזכרו לעיל – אין צורך "לחסוך" בפעולות חשמליות.
- ד. אם אין חשיבות לשמירת המידע – טלפון או פלאפון עדיפים ממקלדת. בטלפון, המיתוגים (=פתיחה וסגירה של מעגל) הם רק בהתחלה ובסוף או בחיוג, אך עצם הדיבור הוא פעולה אחת בלבד, רצף של שינויי זרם ומתח (וייתכן שגם אם מדובר במיקרופון דינמי). לעומתו, במקלדת ישנם מיתוגים בכל מקש. מלבד האמור, במקלדת ישנה בעיית כתיבה (שאמנם אינה מתקיימת, אך אסורה מדרבנן).

אולם גם כאן, מכיוון שאנו פוסקים שבאיסורי דרבנן השבת הותרה – יש לתעדף את שליחת ההודעה לפי שיקולי זמינות, מהירות וכדומה.

ה. בנוגע להדפסת מסמך במחשב – נחלקו האחרונים אם הדבר כרוך באיסור תורה משום שההדפסה נחשבת למעשה ממש (שו"ת שבט הלוי), או שהדבר כרוך באיסור דרבנן בלבד משום שזהו גרמא (אג"מ; ועיין שו"ת קשרי מלחמה ח"ג סי' מא סע' יא). לכן, יש לשלוח מסמך להדפסה על ידי הקשה בשינוי, כגון בגב האצבע, ועדיף באמצעות חפץ (שאינו מוקצה), כגון סיכת הכיפה, שהוא שינוי גמור.

יא. טלפונים

שאלה:

באיזה סוג מכשיר מבין המכשירים הבאים עדיף להשתמש בשבת: טלפון אדום (עם/בלי צג), טלפון ירוק, "ידיד" – מוטורולה מוצפן, מירס, סטנטופון?

תשובה:

השימוש בכל הטלפונים שאין נדלקת בהם נורת-להט כרוך באיסור דרבנן. לכן, כיוון שאנו אומרים שבנוגע לפעולות האסורות מדרבנן והנעשות לצורך ביטחוני, השבת הותרה – אין במקרה זה העדפה של מכשיר אחד על פני משנהו. עם זאת, יש המחמירים לעשות כמה שפחות פעולות, ולכן מעדיפים את השימוש בטלפון רגיל, שבו מרגע הרמת השפופרת כבר לא תיעשה שום מלאכה נוספת דרבנן, בניגוד למכשיר מירס ודומיו, שדרושה בהם לחיצה מחדש בכל פעם כדי לדבר. אך לעניות דעתי, אין הכרח להחמיר בזה.

שאלה:

האם מותר לענות לטלפון אזרחי שמתקשרים אליו בשבת, הן לענייני עבודה (פיקוח נפש) והן לענייני סרק והבל?

תשובה:

חובה להרים את השפופרת שמא מתקשרים לצורך ביטחוני, וכן להחזירה לעריסתה בגמר השיחה, כדי שאפשר יהיה לקבל שיחות נוספות. אם מתברר שתוכן השיחה אינו ביטחוני, יש לומר: "איני יכול לדבר על נושא זה בשבת", ולסיים את השיחה. ואף שיש במילים אלו תוספת דברים שאינם לצורך ביטחוני, ואין לדבר דברים שאינם לצורך ביטחוני בטלפון בשבת – הרי לאחר שכבר הורמה השפופרת, נראה שאין איסור אם יוסיף לדבר כל שיש צורך בדבר (שש"כ פל"ב מז והערה קיא),

כגון במקרה זה, שאם לא יסביר זאת יבואו להתקשר עוד פעמים רבות ויגרמו לו לעבור על איסורי דרבנן נוספים בשוגג.

י.ב. דלתות חשמליות

שאלה:

ביחידה שלי כל הדלתות הן חשמליות. בחלקן יש אפשרות להיכנס באמצעות כרטיס מגנטי, ובחלקן ניתן להיכנס על ידי מערכת קידוד אלקטרונית. ישנן גם דלתות הנפתחות כתוצאה מהתקרבות אדם אל הדלת. לאילו צרכים מותר לי לצאת ולהיכנס בדלתות אלו בשבת, וכיצד עלי לעשות זאת?

תשובה:

ישנן דלתות חשמליות שפתיחתן וסגירתן כרוכות באיסורי תורה, וישנן כאלו שפתיחתן וסגירתן כרוכות באיסור דרבנן בלבד. מאחר שאין בידי מידע טכני על כל דלת ודלת ביחידות השונות שבחיל, יש להתייחס לדבר כאילו כל כניסה או יציאה מהמבנה כרוכה באיסור תורה. לכן, כאשר החייל רוצה לצאת או להיכנס לצורך מבצעי (על פי גדרי המבצעיות שהגדרנו לעיל, דהיינו עבודה במתכונת מצומצמת, ראה פרק ב' סע' 1), עליו לעשות זאת בצורה הבאה:

חייל שצריך להיכנס למשמרת בשבת, והדבר כרוך בשימוש במערכת קידוד אלקטרונית או בשימוש בכרטיס מגנטי המאפשרים פתיחת דלתות חשמליות – יעשה זאת בשינוי, ועדיף בשינוי גמור באמצעות חפץ שאינו מוקצה (סיכת הכיפה, עט וכדו') שנחשב לשינוי ממש.

המקור לכך נמצא במסכת ראש השנה (לב ע"ב), שם נאמר ששופר של ראש השנה אין חותכים אותו בין בדבר שהוא משום שבות ובין בדבר שהוא משום לא תעשה. בגמרא (שם לג ע"א) נאמר: "משום שבות – מגלא; לא תעשה – סכינא". ופירש רש"י וזו לשונו: "ואין חותכים אותו אם בא לתקנו, לא בדבר שהוא משום שבות – כלי שאין דרכו לחתוך בו שופרות, כגון מגלא, שרפ"א בלע"ז, דתיקון כלאחר יד הוא, ואין בו אלא משום שבות; סכינא – דדרכו בכך והווי מלאכה גמורה".

הרי שגם כשחותכו כדי לתקנו כדרכו נחשב כלאחר יד, משום שאינו חותכו בכלי שרגילים לחתוך בו. לפיכך, אם ילחץ על הספרות במערכת הקידוד בחפץ שאינו מוקצה, או שיעביר את הכרטיס המגנטי על ידי שתופסו בסיכת הכיפה, שהוא שינוי **בגוף הפעולה** – נחשב הדבר לשינוי גמור.

יציאה לצורך שאינו מבצעי

אך כאשר רוצה לצאת לצורך 'מצווה' בעלמא, כגון כשבחמ"ל או בחדר שהחייל שוהה בו ישנם תנאים בסיסיים לשהיית-שבת: מים ומזון, שירותים וסידורי לינה, ורק רוצה הוא לצאת מהמבנה לצורך סעודת שבת בחדר האוכל של הבסיס, לתפילה בציבור או לשמיעת קריאת התורה – יצא מהמבנה רק כשהדלתות החשמליות פתוחות ממילא, לצורך כניסה או יציאה של חייל.

מובן, שאין חובה לברר מהי סיבת יציאתו של חייל חילוני מהמבנה. ואף כשידוע שחייל חילוני יצא מהמבנה שלא לצורך ביטחוני, מכיוון שנחשב שוגג (שכן אינו מודע לאיסור שבזה) ופתיחת הדלתות כרוכה באיסור דרבנן – רשאי החייל הדתי לצאת בעקבותיו, כי מותר ליהנות בשבת מאיסור דרבנן שנעשה על ידי יהודי, כל שנעשה בשוגג, וגם אם פתיחת הדלת כרוכה באיסור תורה – מותר לדעת התוספות שפסקו כרבי מאיר (כתובות לד ע"א) ליהנות מהאיסור כשנעשה בשוגג, וכן פסק הגר"א. ואף המשנ"ב (סי' שיח ס"ז) כתב להקל כרבי מאיר וכהגר"א במקום הצורך.

הערת הרב אביגדור נבנצל – לענ"ד, שוגג הוא מי שלא זכר שהיום שבת, או שאינו זוכר מה שפוסק השו"ע על דבר זה, אך מי שלא אכפת לו אם היום שבת ומה אומר השו"ע – אינו שוגג.

כניסה לצורך שאינו מבצעי

מובן שאם מטרת חזרתו של החייל ליחידה גם היא לצרכי נוחות או 'מצווה' בלבד – עליו לחכות גם בחזרתו לחייל שייכנס או יצא. אך אם חזרתו הנה לצורך ביטחוני – ואין הכוונה רק להקפצה דחופה, אלא אף כשחזרתו נועדה לצורך החלפת התורן העייף/שחוק – הרי שמותר לו להיכנס בשינוי, כפי שהוסבר לעיל. ניתן להכליל בהגדרה זו אף את כל מי שסיים משמרתו, מפני שאין להעריך באיזה אופן יטפל במידע כאשר הוא נמצא במצב של עייפות מצטברת או רצון להתחלף כבר – מצבים, שעלולים לגרום לו להתייחס למידע בפחות רצינות.

הערה – אף על פי שיציאת החייל היתה לצורך שאינו בכלל פיקוח נפש ויש סיכוי גדול כי בחזרתו יצטרך לפתוח את הדלת, מכיוון שבזמן שיצא לא היתה ודאות שיגיע לידי מצב של פיקוח נפש, שבגללו יצטרך 'לחלל שבת' – מותר לו לצאת לצורך מצווה ועונג שבת (וראה לקמן פרק טו).

חלק ג – משמרות

יג. החלפת משמרת עם חייל חילוני

שאלה:

כאשר דתי וחילוני עושים תורנות חמ"ל (או כל תורנות אחרת) משותפת בשישי ובשבת, האם אפשר לבקש מהחילוני שהוא ישב בחמ"ל בשבת והדתי יהיה תורן לפני השבת ולאחריה, או שמא עדיף לנהוג הפוך, כיוון שהדתי יעשה בחמ"ל רק את הפעולות המותרות בשבת?

תשובה:

מכיוון שאם החילוני לא יאייש את החמ"ל בשבת קרוב לוודאי שיחלל אותה בנסיעה, בעישון ובשאר דברים האסורים – אפשר לבקש ממנו לשבת בתורנות בשבת. כל זה רק אם הדבר לא יגרום לחילוני

לעבור על יותר איסורים מאשר היה עובר לולא היתה נעשית ההחלפה, כגון: כאשר ההימצאות בחמ"ל מצריכה ריכוז גבוה ותגרום לו לעשן כמות גדולה מהרגיל, או שתגרום לו להדליק מכשירים חשמליים כרדיו וטוסטר, בו בזמן שאם היה ישן בחדרו לא היה מפעילם.

בדומה לזה נפסק בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סי' עט), שרופא יהודי בבית חולים שרובו עכו"ם, יבחר את יום השבת כיום חופשי כדי "להיחלץ" מטיפול בחולים גויים בשבת, ויחליף רופא גוי ביום ראשון שהוא יום חופשי להם. ואם אי אפשר להתחלף עם רופא גוי – יכול להתחלף גם עם רופא יהודי שאינו שומר שבת, כי בזה ממזער את חילול השבת שלו.

אולם, כשהחייל הדתי מעוניין להשתחרר לצורך קיום מצווה כלשהי – רשאי הוא לבקש זאת ממפקדו, גם אם מפקדו יטיל על החייל החילוני לאייש את החמ"ל, ואז יעבור על יותר איסורים מאשר אילו היה ישן באותו זמן. הסיבה לכך היא, כיוון שאינו גורם לחילוני לעבור על איסורים במישרין אלא זוהי תוצאה עקיפה, ואין אדם חייב לוותר על מצוותיו-זכויותיו כדי למנוע מחברו לעבור על איסורים.

י.ד. משמרת – הגעה וחזרה בשבת

שאלה:

ברור לי שאני חייב להגיע לבסיס ברכב כאשר מקפיצים אותי לצורך פעילות מבצעית בשבת, אך האם מותר לי להגיע למשמרת במהלך השבת כאשר אני יודע כבר מלפני השבת שאצטרך להגיע אליה?

תשובה:

א. בספר שמירת שבת כהלכתה (פמ"א סע' לו) נפסק: "איש בטחון הנדרש בשבת לעמוד על משמרתו בחלק מסוים של העיר – עליו ללכת למקום תפקידו ברגל ולא לנסוע במכונית, ואם אי אפשר לו להגיע למקום תפקידו ברגל, חייב הוא להימצא בקרבת מקום תפקידו עם כניסת השבת, ואסור לו לסמוך על זה שיש בעבודתו משום פיקוח נפש, ומשום כך יהיה מותר לו לנסוע בשבת".

וכן פסק השש"כ (פ"מ סע' כב) בנוגע לרופא תורן או כונן בבית החולים, שנמצא שם חולה שיש בו סכנה, שְׁאֵל לו לעזוב את בית החולים לביתו הרחוק מבית החולים על דעת שיצטרך לנסוע בשבת כדי לעמוד על משמרתו. כן נפסק גם בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' קלא), שעל הרופא לשבות בבית החולים או במקום הסמוך לו כדי להימנע מנסיעה בשבת, אף אם הדבר כרוך בכך שלא יהא לו יין וסעודות שבת כהרגלו בביתו.

ב. לעומת זאת, בשש"כ (פל"ב סע' לד) פסק, שמעיקר הדין אין חובה לעשות מעשה הכרוך בטורח גדול כדי למנוע את הצורך בחילול שבת **שעלול להתהוות** בשל פיקוח נפש. ונראה, שמחלק בין מצב שהחזרה למחנה בשבת **ודאית**, שאז עליו לשבות מכניסת השבת במחנה או בסמוך לו,

לבין מצב שהחזרה בשבת מוטלת **בספק**, שאם ההישארות כרוכה בטורח גדול, רשאי הוא לצאת לביתו על דעת לשוב בשבת ברכב, כל שחזרתו מחמת פיקוח נפש.

ג. אולם הגרשז"א צידד להקל גם בזה – באם ניתוקו של החייל מביתו כל ליל שבת יגרום לביטול עונג השבת שלו ושל בני ביתו – משום שהחייל יוצא **לדבר מצווה** ואינו עושה שום מעשה **בקום ועשה** בערב שבת לגרום לחילול שבת של מחר (שש"כ פ"מ הע' סד).

רק **מעשה** שאינו לצורך מצווה ו**שתוצאתו** תגרום למצב של סכנת פיקוח נפש שיחייב חילול שבת – הוא שנאסר בערב שבת, כגון: יציאה למדבר בשיירה שלא לדבר מצווה, כשיודע שיבוא בשבת לידי חילולה משום שהשיירה, שהיא של גויים, תמשיך בדרכה, והוא מחמת שלא יוכל להישאר לבדו במדבר ייאלץ להמשיך ברכיבתו עמה ולחלל שבת. אולם, כשמצב של פיקוח נפש **קיים ממילא**, ורק רוצים **למנוע** את האדם מלהצטרך לחלל עליו את השבת – אין חובה לעשות מעשה הכרוך בטורח רב (בהקשר זה, ביטול עונג שבת) (שש"כ פל"ב הע' קד).

בספר צבא כהלכה (עמ' רנה הע' 42) כתב, ששמע מהגרשז"א שאין החייל יכול להחמיר על חשבון סבל משפחתו, ומעיקר הדין ההיתר לצאת לביתו בערב שבת על דעת לחזור לצבא בשבת לצורך פיקוח נפש, הוא היתר מוחלט גם כשהחזרה למחנה ודאית.

לסיכום, מעיקר הדין אין למחות ביד חייל היוצא ביום שישי למשפחתו (בלבד, ולא לחבר), על דעת לשוב בשבת ברכב לצורך פעילות ביטחונית, גם אם חזרתו למחנה ודאית (עיין קשרי מלחמה ח"ג סי' יח; ולעניין ההבדל בין מקרה חד-פעמי לבין שגרת נסיעה בשבת, ראה שם עמ' 200).

אף על פי כן, חיילים המשרתים במחנות עורפיים ונמצאים תדיר בביתם – ראוי שיימצאו במחנה קודם השבת כדי להימנע מנסיעה ברכב בשבת, שכן בהישארותם במחנה אינם גורמים למשפחתם ביטול עונג שבת, הנובע בדרך כלל מהימצאות החיילים במקומות מסוכנים. אך חיילים נשואים יכולים להקל בדבר כאשר מדובר במשמרות תדירות שמכבידות על המשפחה.

שאלה:

האם מותר לי לחזור הביתה ממשמרת בשבת כשאני נוהג ברכב?

תשובה:

ישנן שלוש שיטות בנוגע לחזרה ברכב בשבת:

שיטה **ראשונה** לפיה התירו חזרה רק למי שיצא להציל למקום שאינו מקום **דירה** (כמבואר בעירובין מד ע"ב), אבל המחנה הצבאי הלא הוא מקום דירה והחיילים שוהים בו לפעמים שבועות וחודשים. ואף על פי שלא באו למחנה לשם תענוג אלא במסגרת השירות הצבאי, מכל מקום בפועל דומה המחנה למקום מגורים עם הנוחיות הבסיסית. וכשם שלא נתיר לרופא שבא במסגרת עבודתו והעמידו לרשותו דירה לחזור משם או מבית החולים לביתו, כך לא נתיר לחייל. רק למי שיצא

להציל ומוצא עצמו בלא בית, התירו. דומני שזו דעת הגאון הרב אלישיב שליט"א, ושכך הורה לצוות הרפואי בבית החולים לניאדו בנתניה.

שיטה **שנייה** היא שיטת רוב הפוסקים, שהתירו חזרה מהצלה על ידי גוי בלבד, וכן הורה הגרשז"א להנהלת בית החולים שערי צדק בירושלים. יש שהגבילו את החזרה ברכב הנהוג על ידי גוי רק בתוך תחום י"ב מיל ולא מחוצה לו (עיין שש"כ).

שיטה **שלישית** היא דעתו של הגר"מ פיינשטיין באגרות משה (או"ח ח"ד סי' פ), שהתיר לאנשי הצלה לשוב לביתם גם באיסור דאורייתא, דהיינו כשהם נוהגים ברכבם, משום שסבר על פי המציאות שם כי ללא היתר זה, ארגון ההצלה המורכב ממתנדבים עלול להתפרק אם לא תותר החזרה בשבת, ובהעדרם של אנשי ההצלה, עלולים להתרחש בחוצות מקרי מוות בגלל הריחוק הגיאוגרפי של בתי החולים ממקומות שבהם התמוטט אדם ולקה בלבד.

מאחר שדעת הגר"מ פיינשטיין היא דעת יחיד (כמעט) – יש להקל בדבר כדעת רוב הפוסקים ולהתיר בשבת את החזרה ממשמרת על ידי גוי בלבד, **ורק לחיילים נשואים**. אמנם ביום טוב, שאז הנהיגה ברכב אסורה מדרבנן משום מוליד (משום שאנו אומרים "מתוך שהותרה הבערה לצורך – הותרה גם שלא לצורך"), הרי שהחזרה ברכב מותרת גם על ידי יהודי. ואף בשבת מותר לשוב ממשמרת על ידי שימוש בטרמפ, בתנאי שהרכב אינו עוצר במיוחד בשביל החייל החוזר, הן לצורך עליתו והן לצורך ירידתו. זאת משום שהחוזר רק הנהה ממעשה שבת של יהודי, ומעשה שבת אסור מדרבנן, ולחוזרים מהצלה הותרו איסורי דרבנן לרובם המכריע של הפוסקים.

אמנם לא כל איסורי דרבנן הותרו מדינא דגמרא, שהרי מדינא דגמרא אסור לחזור חוץ לתחום. מכל מקום, הגבלה זו חלה על **אזרח** שיצא להציל, כגון רופא או אחות שאסור להם לחזור בשבת חוץ לתחום, אך על **חייל** הנמצא בשבת במחנה לא חלים איסורי תחומין מ"דין מחנה" (עיין שו"ת קשרי מלחמה ח"א סי' לג), ורשאי הוא לחזור באמצעות נהג גוי גם חוץ לתחום.

"סיוע לדבר עברה" ביציאה ממשמרת

שאלה:

אני משרת כקצין ביחידה מודיעינית, שמתקיימת בה פעילות שוטפת באופן רציף. לעתים, בעקבות אירוע כזה או אחר, יש צורך להשאיר כמה חיילים נוספים בשבת (מעבר לכמות הרגילה של חיילים שנשארים בכל מקרה לצורך העבודה השוטפת), במטרה לתגבר במקרה חירום. לאחר שהאירוע מסתיים, חיילים אלה רוצים (ובצדק) לחזור לביתם, אפילו אם זה באמצע השבת. אציין עוד, שחיילים אלה מאבדים את יציאת ה"סבב" שלהם, ויאלצו להיות גם בשבת הבאה בבסיס. האם ניתן להתיר להם לצאת, אף על פי שיצאו ברכב?

תשובה:

ברמב"ם (פיה"מ תרומות ו ג) מפורש, שאסור לגרום לאדם לעבור עברה, משום "ולפני עֵוֹר לא תתן מכשול" (ויקרא יט יד), או לעשות מעשה המאפשר לו לעבור עברה (ע"ז ו ע"א; שו"ע יו"ד סי' קנא א-ב). איסור זה כולל נתינת רשות לשימוש בחפצים כשמטרת המשתמש לעבור עמם עברה. בשל כך אסור להשאיל בשבת לחייל רדיו, מברג וכדומה.

גם במקום שללא הסיוע העברה לא תימנע, אסרו חכמים לסייע לדבר עברה (משנ"ב סי' שמז ס"ק ז), ולכן גם כשמתכוון פלוני לעבור עברה בחפץ השייך לו, ואין מניעה טכנית שתעכב אותו – אסור לסייע לו מדרבנן.

אמנם, כשאפשר לתלות שבכוונת האדם להשתמש בחפץ המושאל לו בשבת שימוש של היתר, מותר לסייע לו בהשאלת חפצים, כל עוד השימוש באופן המותר מצוי. ואם בהשאלת החפץ או בסיוע יש משום דרכי שלום – אף על פי שהשימוש באופן המותר אינו מצוי, מותר להשאיל ולסייע לו. לכן, מותר לאישה להשאיל נפה, כברה, רְחִיִּים ותנור (שהם כלים המשמשים להתקנת מאכלים) לחברתה החשודה על השביעית (דהיינו, שמצניעה את פְּרוֹת השנה השביעית לאחר שהגיע זמן הביעור, שבו היה עליה להוציאם מביתה), משום שאנו תולים שחברתה תשתמש בכלים לדברים המותרים בשביעית (משנה שביעית ה ט).

בנדון שלנו, אף על פי שלולי אישור המפקד לא יוכלו החיילים לנסוע לביתם, אין המפקד עובר על "ולפני עֵוֹר לא תתן מכשול", היות שאינו מכשיל את החיילים באופן חיובי, כלומר אינו מוסר להם דבר איסור, כמו הושטת כוס יין לנזיר או אבר מן החי לבן נח. הדבר דומה לחולה שנבדק בשבת בבית חולים ונמצא בריא, שאין על הרופא חובה לעכבו בבית החולים בשבת, כביכול מסיבה רפואית, כדי למנוע ממנו חילול שבת – הואיל ורק אינו מונע את החולה מחטא, אך לא גורם לו לעבור עברה בפועל. וכן אדם היכול לחסום דרכו של גנב ואינו עושה זאת, אינו עובר על "ולפני עֵוֹר לא תתן מכשול". הוא הדין בנדון דנן, מאחר שהמפקד אינו נותן לחיילים דבר משלו, שהרי החופשה מגיעה להם, ואינו עובר על איסור תורה של "ולפני עֵוֹר".

בנוסף לזה, המפקד אינו עובר על איסור דרבנן של 'מסייע לדבר עברה', שהרי יש לתלות שלא ייסעו ברכב לביתם, אלא ילכו ברגל לבית חברם בתוך התחום. לכן, אין חובה לעכבם בבסיס, משום שכאשר תתברר לחיילים סיבת עיכובם בשבת על ידי מפקדם, יהיה בכך משום דרכי שלום, ובזה אפשר לתלות גם בתלייה רחוקה, שמא לא ייסעו בשבת ברכב.

מלבד הנאמר לעיל, הרי יש היתר חזרה בשבת ליוצאים להציל, לרוב הפוסקים באיסור דרבנן ולהגר"מ פיינשטיין גם באיסור תורה (שו"ת אגרות משה ח"ד סי' פ), כנזכר בשאלה הקודמת, כך שלמפקד אין שום איסור בשחרור החיילים לחופשה בשבת.

שאלה:

לעתים קרובות אני משמש כ"קצין תורן" בשבת, וחיילים רבים מעוניינים לצאת לשעה-שעתיים עם המשפחה שלהם, "לבלות" קצת בעיר ולחזור לבסיס. הנורמה בבסיס מאפשרת להם לעשות זאת, אך עליהם להודיע על יציאתם לקצין התורן, ואז הם מקבלים "פס" – אישור יציאה מהבסיס. בדרך כלל נהוג שה"פס" חתום, אך הפרטים (שם החייל, שעת היציאה וכו') ממולאים על ידי החייל לאחר קבלת ה"פס".

האם מותר לתת "פס" כזה בשבת, כאשר ידוע לי שהחייל מתכוון לצאת מהבסיס ברכב תוך חילול שבת, ואם כן, האם יש חילוק בין האפשרויות הבאות:

- א. ה"פס" חתום ומוכן מערב שבת, וניתן לחייל בערב שבת.
- ב. ה"פס" חתום ומוכן, אך ניתן לחייל רק עם היציאה – כלומר בשבת.
- ג. ה"פס" חתום, אך הפרטים אינם מלאים, והחייל ימלא את שאר הפרטים בשבת עצמה.

תשובה:

לאור הנאמר בשאלה הקודמת (שמשום דרכי שלום אפשר 'לסייע לעובר עברה' ולתלות, גם באפשרות רחוקה, שישתמש בסיוע לצורך היתר), נראה שכאשר הפס חתום ומוכן, מותר לתת אותו לחייל בשבת מאחר שיכול לצאת עם הוריו ברגל בתוך התחום. אולם, אם פרטי החייל אינם מלאים אפשר לתת לו את הפס רק אם יוכל למלאם במוצאי שבת, וייתכן שהדבר בלתי אפשרי כאשר צריך להראות את הפס לש"ג או לשוטרים צבאיים. לכן, אין לתת לחייל פס שלא מולא קודם השבת. אבל, כשאינו מחויב להראותו לש"ג ביציאתו מהמחנה – בזה אפשר לתלות שלא ינהג על פי ההוראות, כשאין לחוש שימלא את הפס מחשש שייעצר על ידי שוטר צבאי.

טו. יציאה ממשמרת הכרוכה ב"סיכון" חילול שבת**שאלה:**

האם מותר לצאת מהחמ"ל מחוץ ל"טווח קריאה", כגון לצורך תפילה, תוך "הסתכנות" בהקפצה טלפונית? מה הדין ביציאה שאינה לצורך מצווה, כגון לצורך התאוווררות? האם קיים הבדל בין מקום שישנן בו הקפצות בתדירות גבוהה למקום שבו ההקפצות פחות שכיחות?

תשובה:

נפסק להלכה על פי הגמרא בשבת (יט ע"א), שמותר לאדם להיכנס אפילו בערב שבת למצב שבו ייאלץ לחלל שבת לצורך פיקוח נפש, אם עושה זאת **לצורך מצווה** (שו"ע או"ח סימן רמח ד; ובהקדמת המשנ"ב לסי' זה). ברמ"א (שם) מבואר בשם ר"ת, שגם ראיית פני חברו נחשבת לדבר

מצווה, וממילא יש לומר שתפילה בציבור אף היא נחשבת דבר מצווה, הן משום שכך גדרה להרבה פוסקים והן משום תרומתה לחיזוק רוח הלוחמים. לפי האמור, גם יציאה לצורך התאווורות נחשבת יציאה לצורך מצווה, משום שיש בדבר משום עונג שבת. אמנם בגמרא מדובר על אדם שמכניס עצמו למצב סכנה **קודם השבת**, בעוד שבנדון שלנו מדובר שהחייל עושה זאת בשבת עצמה (ראה לעיל פרק יד סע' ג, שהגרשז"א התיר להישאר בביתו בשבת לצורך עונג שבת גם אם יצטרך לנסוע למשמרת אחר כך), וייתכן שאין היתר לזה. אולם, מאחר שאין **ודאות** שיוזעק לחמ"ל במהלך שהייתו מחוץ לחמ"ל – יש להקל בדבר (ראה מה שכתבנו בדעת השש"כ לעיל פרק יד סע' ב, שכאשר ה'חילול' רק עלול להתרחש ויש טורח רב במניעתו – אין חיוב לעשות כן), ואין לחלק בזה בין סבירות גבוהה לנמוכה, כל זמן שאין ודאות שיוקפץ.

טלטול טלפון נייד ביציאה לדבר מצווה

שאלה:

חייל העושה תורנות חמ"ל בשבת – האם רשאי לקחת טלפון נייד (כדי שיהיה נגיש לחזור לחמ"ל אם יצטרכוהו) וללכת לבית הכנסת של הבסיס כדי להתפלל במניין, או שיתפלל ביחידות?

תשובה:

בשאלה זו יש להתייחס לשלוש נקודות:

א. גרימת חילול שבת – שנדונה בשאלה הקודמת והותרה במקרה זה.

ב. איסור טלטול מוקצה.

ג. איסור הוצאה והעברה ברשות הרבים ובכרמלית.

בנוגע לנקודה **השנייה**, הרי שמכשירי הקשר השונים, הנמצאים בשימוש הצבא, כגון: מירס, פלאפון, מוטורולה ואיתורית, אינם נחשבים כמוקצה לחייל הנמצא בתורנות או בכוננות (ראה לעיל פרק ח). לכן מותר לטלטלם במקום שיש בו עירוב, כדרכו בימות החול.

בנוגע לנקודה **השלישית**, אם הולך לדבר מצווה, כתפילה בציבור או שיעור תורה – רשאי הוא לצאת עם המכשירים הנ"ל לרשות הרבים, אם מחוברים הם לחגורת מכנסיו בציבור קבוע, כך שהנם חלק מהחגורה. ובכרמלית, מותר לדעת הגאון רש"ז אורבאך זצ"ל לשאתם בשינוי, כגון על רצועת הנשק, כשהולך **לדבר מצווה** (נשמת אברהם ח"ה עמ' קעה; שו"ת קשרי מלחמה ח"ג סי' כט-ל).